

Tưởng tượng và tài năng sáng tạo

"Con người không biết tưởng tượng vẫn có thể thu thập được sự kiện. Nhưng nếu không có tưởng tượng sẽ không thể có phát minh vĩ đại, loài người sẽ không phát triển cả văn minh vật chất và văn minh tinh thần" (Ti-mi-ria-zép)

Quá trình phát triển trí tuệ của con người thường liên quan đến bốn yếu tố. Bẩm sinh di truyền, môi trường sống, giáo dục đào tạo và tự thân rèn luyện. Tưởng tượng chỉ là một trong nhiều nội dung của tự thân rèn luyện.

Dù là học binh, sinh viên đến nhà khoa học, các vị lãnh đạo quản lý, SXKD, đến các văn nghệ sĩ... muốn phát triển tài năng nhất thiết phải biết tưởng tượng.

Trong quá trình nhận thức lý tính phải trải qua quá trình tư duy. Nhưng tư duy không thể đáp ứng được mọi đòi hỏi phức tạp do thực tiễn cuộc sống đặt ra. Có những tình huống có vấn đề, con người khó có thể dùng tư duy mà giải quyết được. Khi đó con người phải dùng đến một quá trình nhận thức cao cấp khác, đó là tưởng tượng.

Vậy tưởng tượng là gì?

Là con người dựng lên trong óc mình những hình ảnh con người, sự vật, sự kiện mới chưa từng được trực tiếp tri giác hoặc chưa có trong hiện thực.

Hoặc có thể nói, tưởng tượng còn là quá trình nhận thức, phản ánh những cái chưa có trong kinh nghiệm bằng cách xây dựng những hình ảnh mới, trên cơ sở những hình ảnh (biểu tượng) đã có.

Ví dụ như nhạc sĩ An Thuyên sáng tác bài "Hành quân lên Tây Bắc" năm 1983. Nhưng 11 năm sau (1994), anh mới có dịp được lên Tây Bắc và mới trực tiếp thấy Tây Bắc... "Vút xa mờ" với Tây Bắc "Mây trắng bông bành như mơ".

Ngày nay, về mặt khoa học và kỹ thuật con người đã lên thăm được chị Hằng và một số ngôi nhà (hành tinh) khác ngoài trái đất. Con người đã lang thang dưới đáy đại dương tìm cua, tìm vàng và thăm "Vua thủy Tề". Biết bao nhiêu sự kiện mà trước đây cho là hoang đường, thần bí nay thành sự thật. Tất cả đều bắt đầu từ Tưởng tượng. Lênin từng nói: "Thật là sai lầm nếu nghĩ rằng chỉ có nhà thơ mới cần tưởng tượng. Đó là một định kiến sai lầm ngu xuẩn. Ngay cả trong toán học cũng cần có tưởng tượng. Không có nó thì không thể có phép vi phân và tích phân" (*)

Có loại tưởng tượng không chủ định và loại tưởng tượng có chủ định.

Loại tưởng tượng không chủ định là loại tưởng tượng mà những hình ảnh xuất hiện trong óc ta không theo một mục đích đặt ra từ trước.

Loại này có hai **mức**: Tưởng tượng không có sự tham gia của ý thức (khi mơ) và tưởng tượng có sự tham gia ít nhiều của ý thức ở giai đoạn đầu, sau đó mờ đi (Ngắm mây, ngắm cảnh sau đó tưởng tượng ra các loại hình thù).

Loại thứ hai là tưởng tượng có chủ định. Loại này có mục đích, có phương hướng rõ ràng, dựng lên những hình ảnh nhất định nhằm giải quyết một ý muốn cụ thể của con người. Kết quả của tưởng tượng có chủ định bao giờ cũng xuất phát từ thực tiễn, từ những tri thức, kinh nghiệm nhất định mà con người đã tích lũy được về vấn đề đó. (Những người sáng tác văn học như viết truyện ngắn, tiểu thuyết, làm thơ thấy rất rõ điều này). Vì nó được lựa chọn, phân tích, tổng hợp những nét chủ yếu của các hiện tượng, hình ảnh đã có, đã biết để xây dựng hình ảnh mới.

Loại tưởng tượng này gắn với hoạt động của tư duy, ý chí, với hệ thống tín hiệu thứ hai và luôn được sự điều khiển của ý thức. Điều này, các nhà tâm lý học, giáo dục học, những nhà khoa học, các văn nghệ sĩ... đều rõ. Các người chỉ huy quân sự trước khi bước vào trận đánh, quá trình phán đoán, phân tích tình hình là quá trình tưởng tượng các tình huống có thể xảy ra. Khi dự kiến các phương án tác chiến lại càng phải tưởng tượng cao hơn.

Tưởng tượng có chủ định cũng có hai mức.

Một là tưởng tượng tái tạo. Đó là quá trình phản ánh trong óc những hiện tượng mới với bản thân mình bằng cách sử dụng những tài liệu, kinh nghiệm đã có của xã hội loài người, của người khác về các mặt như văn, sử, nghệ thuật, chiến đấu... Có nhiều cách xây dựng tưởng tượng tái tạo càng sâu sắc càng vững vàng thì kết quả càng cao. Các ca sĩ, diễn viên kịch, múa... rất cần sự tưởng tượng phong phú. Khi sáng tác bài thơ Đợi, nhà thơ Vũ Quần Phương đã phải trải qua tưởng tượng khá Phong phú. Sự tưởng tượng này giúp cho nhạc sỹ Huy Thục tưởng tượng tiếp theo lần thứ hai, sáng tác nhạc càng sâu lắng đi vào lòng người. Ca sỹ Thúy Mỹ biểu diễn phải tưởng tượng lần thứ ba như của chính mình. Có ca sĩ khi thể hiện một bài hát tưởng chừng như "rút ruột, rút gan" của mình ra, đưa người nghe đi vào hoàn cảnh, sự kiện và tâm hồn nhân vật.

Như vậy tưởng tượng là cái khuấy động ban đầu của nghệ thuật, là mảnh đất đem lại vàng bạc, châu báu cho các loại hình nghệ thuật. Người ta dùng tưởng tượng để sáng tạo ra các tác phẩm nghệ thuật và gửi gắm tư tưởng, tình cảm của mình trong đó.

Tưởng tượng càng phong phú thì giá trị nghệ thuật càng được đẩy lên cao. Muốn tưởng tượng tái tạo phong phú nhất thiết phải rèn luyện Trí nhớ.

Mức thứ hai là tưởng tượng sáng tạo. Đây là mức tưởng tượng cao hơn, phức tạp hơn, xây dựng những biểu tượng mới chưa có trong hiện thực. Không có tưởng tượng sáng tạo thì không có bất cứ thành tựu nào trong khoa học xã hội - nhân văn cũng như khoa học tự nhiên, khoa học kỹ thuật...

Kết quả tưởng tượng sáng tạo phụ thuộc vào tư tưởng, tri thức, năng lực, kinh nghiệm và nhất là tình cảm và nguồn cảm hứng trong quá trình lao động sáng tạo. Đó là trạng thái đặc biệt của nỗ lực sáng tạo. Nó làm tăng hưng phấn của cảm xúc, tập trung chú ý, tư duy rành mạch, tăng nghị lực, tăng nhiệt tình.

(Chú ý: cảm hứng ngẫu nhiên chỉ là một nhân tố nảy sinh bổ sung thứ yếu, chứ không phải quyết định tưởng tượng sáng tạo. Ví dụ câu chuyện Niu-tơn nhìn quả táo rụng).

Có hai dạng đặc biệt của tưởng tượng sáng tạo là ước mơ và lý tưởng. Ước mơ là những biểu tượng, hình ảnh mong muốn tương lai. Ước mơ đúng, hữu ích là nguồn cổ vũ con người. Ước mơ viển vông dẫn đến hoang tưởng có hại.

Lý tưởng có tính tích cực và hiện thực cao hơn ước mơ. Lý tưởng là hình ảnh chói sáng mà con người muốn vươn tới. Nó là động cơ mạnh mẽ thúc đẩy con người vươn lên giành tới tương lai. Ước mơ lý tưởng những hoài bão tạo khả năng tiềm tàng và sức mạnh to lớn. Ước mơ sáng tạo là một trong những đức tính quý giá. Vì vậy mỗi người phải biết sử dụng bộ não của mình phát triển trí tưởng tượng.

Về trí tuệ, phải chịu khó học tập để vừa có trình độ chuyên môn sâu vừa hiểu biết rộng. Tuỳ nghề nghiệp còn phải hiểu sâu sắc về con người, biết chớp nhắt, tích lũy, "tiết kiệm vốn" (kinh nghiệm), nhạy cảm và có niềm tin sâu sắc. Ngày nay, trong doanh nghiệp trên thương trường yêu cầu có trí tuệ cao. Có nhà doanh nghiệp tư nhân đã nói: "Chỉ cần một cú điện thoại về thị trường là ăn không ngon, ngủ không yên, suy nghĩ bạc tóc, tưởng tượng biết bao nhiêu tình huống sẽ xảy ra, bao nhiêu phương án phải đối phó". Đối với sĩ quan quân đội mỗi khi ra chỉ thị, hạ mệnh lệnh trong chiến đấu đều liên quan đến sinh mệnh con người, đến kỹ thuật hiện đại, đến nghệ thuật tác chiến, nên yêu cầu về trí tuệ càng cao, phải trực giác tốt và nhanh chóng phát hiện mâu thuẫn.

Về tính cách. Dù là ngành gì, nhưng rõ nhất là văn học nghệ thuật và kể cả các nhà chính trị, theo lý luận thì cần xây dựng cho mình một tính cách riêng, và phải có nghị lực. Đặc biệt phải có gan chịu đựng Vì trong khoa học và kỹ thuật cũng như trong sáng tạo nghệ thuật... đôi lúc và cũng có khi nhiều trường hợp bị đau khổ, cô đơn. Ví như đèn pha ô tô chiếu xa cỡ ngàn mét thấy được đàn trâu, bò cản đường, chiếc đèn pha 3 vôn chiếu xa chục mét thấy được đàn chuột đang ăn, nhưng chiếc đèn dầu hoả xách tay ánh sáng chiếu được vài mét thấy được mấy con gián đang chạy. Người cầm đèn dầu sẽ phản đối người chiếu đèn pha là nói bịa, người soi đèn pin sẽ phản đối người chiếu đèn pha là hoang tưởng... Nếu họ đa số và có quyền lực thì càng phải chịu đựng là vậy.

Người có óc tưởng tượng sáng tạo càng cao thì người bình thường càng khó nhận biết (Ví dụ như ngày 6/3/1946 Bác Hồ ký hiệp định sơ bộ Việt - Pháp, lúc đó nhiều người không hiểu nổi trí tuệ, tầm nhìn xa của Bác).

Về khả năng, phải biết vận dụng lý luận gắn với thực tiễn, biết chọn lọc “đãi cát tìm vàng” duy trì khả năng tập trung cao và định hướng đúng.

Tuy mỗi người, mỗi ngành có sự vận dụng khác nhau, nhưng dù sao cũng có những nét chung mà mỗi con người phải biết tưởng tượng sáng tạo, không có tưởng tượng cao, không thể nhìn được về phía trước, khó có thể trở thành tài năng, nhân tài. Mác-xim-góc-ki đã nói: "Kẻ nào không biết tới ngày mai, kẻ đó là người bất hạnh".

Biết tưởng tượng để dám mơ ước

Trí tưởng tượng là sức mạnh khiến bạn tiến xa hơn những điều đã biết và chưa biết để sáng tạo ra điều không tưởng của riêng mình. Hoạ sĩ Paul Gauguin đã từng tuyên bố: “Để quan sát tôi nhắm mắt lại”. Thật đáng tiếc khi chúng ta thường hay quan tâm đến những gì hiện có hơn là những gì có thể tồn tại. Theo đó, hãy là một người biết tưởng tượng! Hãy chú ý tới trí tưởng tượng, khả năng trực giác, sự sáng suốt, cảm hứng của bạn hay những gì loé lên từ bất kì sự thần thánh nào vì đây chính là những gì tạo lên các giấc mơ. Hãy luôn tỉnh táo và thận trọng với những nốt nhạc nhỏ vì chúng có thể tạo nên một hợp âm khiến bạn sửng sốt. Hãy lắng nghe, giữ chặt lấy chúng và hãy xem cái gì rơi ra ngoài khi bạn lắc chúng

Sau đó, điều quan trọng nhất bạn hãy nhanh chóng ghi lại nó trước khi nó di chuyển, thay đổi và biến mất không bao giờ trở lại. Ông Francis Bacon phát biểu: “Mỗi người nên có một chiếc bút chì trong túi mình để có thể ghi lại những ý tưởng chỉ xuất hiện trong chốc lát”. Thật là một lời khuyên tuyệt vời vì từ ý tưởng này có thể làm nảy sinh ra ý tưởng khác, lần lượt chúng có thể hỗ trợ, đề cao lẫn nhau và tạo khả năng cho những hành động có thể cụ thể hoá những ý tưởng thành sự thật. Đó là sự kì diệu của nhận thức. Các ý tưởng luôn có một sự cân xứng tuyệt vời. Bạn nắm lấy một ý tưởng bởi vì bạn cần nó và nó cũng cần bạn. Hãy nhớ kĩ điều này và lúc nào cũng nên có một quyển sổ cầm tay, một tập giấy, một người lập kế hoạch hàng ngày ... một băng cát xét siêu nhỏ, máy quay kĩ thuật số hoặc một máy truyền văn bản.

Bởi vì ý tưởng là những điều rất nhẹ. Chúng có thể biến mất dễ dàng như khi chúng xuất hiện vậy và sẽ không bao giờ quay trở lại. Những gì làm bạn phấn chấn và kích thích bạn có thể sẽ chỉ xuất hiện trong chốc lát và biến mất rất nhanh nếu như bạn không hành động ngay. Hãy tin vào điều đó khi chúa trời bằng tất cả sự thông minh của mình đã ban tặng cho bạn một sự bộc lộ sáng tạo, đừng để nó biến mất. Hãy ghi lại trước khi nó rời bạn.

Rolling Stone và tay hát nhạc rock thần thánh Keith Richards đã viết những đoạn gitar nổi tiếng bất hủ cho bài “Satisfaction” khi thức dậy vào lúc nửa đêm ở một khách sạn. Chiều hôm sau khi ra khỏi giường rocker này đã hoàn toàn quên mất rằng mình đã sáng tác một bài hát cho đến khi dùng máy ghi âm vào cuối ngày nghe thấy bản thân mình nhắm theo giai điệu của rock kinh điển lúc đó.

Hãy là một người biết suy nghĩ

Vấn đề chủ yếu được đề cập ở đây là ngay kể cả khi bạn có một trí nhớ tốt đến đâu nhưng khi ghi lại những ý tưởng bạn sẽ tạo ra sự hiện hữu của chúng với một hình dạng cụ thể.

Đây là điều cốt yếu, bạn có thể cảm nhận được những ý tưởng, thấy được khả năng tiềm tàng của chúng sau đó hãy quay trở lại với các ý tưởng, xem xét và cân nhắc chúng nếu thấy chúng kích thích và làm bạn có những ý kiến và mục đích tích cực. Bởi vì qua thời gian một số ý tưởng sẽ được củng cố trong khi một số khác còn lại như những điều kì diệu cho lần sau và sau nữa.

Hãy luôn giữ một quyển sổ ghi lại những ý tưởng. Một quyển sổ ghi lại những ý tưởng là công cụ cực kì hữu ích để giúp bạn trong việc xây dựng nền tảng và hình thành việc hiện thực hoá những giấc mơ của mình. Đây có là một lời khuyên quan trọng vì trong các bảo tàng, trường đại học, các bộ sưu tập cá nhân trên toàn thế giới, hay ở các nhà trưng bày những ý tưởng của Archimedes, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Copernicus, Picasso, anh em nhà Wright Einstein, có rất nhiều những ý tưởng không tên được trình bày. Sự thật được biết là có tồn tại những ý tưởng lớn xuất hiện do may mắn, hoặc do học thức đã được trau dồi chúng được viết ra từ những bài viết trong những kì thi tốt nghiệp đầy sáng tạo. Những bằng chứng xác thực bảo đảm rằng chúng không hề mất đi giữa sự ồn ào của cuộc sống. Sẽ không có gì đáng ngạc nhiên khi ngay từ năm 1978 trường đại học Smithsonian và Rutgers đã nỗ lực lưu trữ được khoảng hơn 5 triệu trang gồm các ý tưởng, ghi chú và một số trang Thomas Edison bỏ lại. Thật may mắn cho một thế giới quá lơ đãng của chúng ta, Edison biết rằng một đầu óc nhạy bén xứng đáng với một chiếc bút chì nhọn.

Do đó khi bạn may mắn xuất hiện ý tưởng, hãy ghi nó lại. Đó là lời khuyên cơ bản tốt nhất để có thể thực hiện những ước mơ của mình. Luôn có một quyển sổ ghi lại những ý tưởng là điều rất quan trọng để kết hợp giữa hành động và phản ứng. Khi một Bill Gates đầy đam mê bắt đầu có những ý tưởng về các phần mềm mà đã xoay chuyển cả thế giới, ông đã nhanh chóng ghi lại chúng ra giấy bằng một chiếc bút chì, ghi lại những nỗ lực tuyệt vời của mình và tạo ra số phận. William Wordsworth phát biểu: “Hãy ghi lại những ý tưởng bằng tất cả những nhiệt huyết của bạn”. Hãy hình thành cho ý tưởng của bạn một sự hiện diện rõ ràng là bước đầu tiên trong việc xem xét những gì cần xem xét, hãy biến nó từ một sự loé sáng của sức mạnh tinh thần thành sức mạnh thể chất. Bạn sẽ thấy chúng thật đáng ngạc nhiên, thu hút, làm bạn hài lòng và hoàn toàn xây dựng niềm tin cho mình khi bạn bắt đầu nghiên cứu tài liệu và theo dõi những ý tưởng tốt mà bạn có. Tưởng tượng những gì có thật, những ý tưởng xuất phát từ một cách suy nghĩ mới. Và hãy biết tin tưởng!